

جهل و اشتباه

در مسئولیت کیفری

www.ketab.ir

عبیده سادات میر علوی

عنوان: جایگاه اسناد در حقوق ایران

نویسنده: میرعلوی، عبیده سادات، ۱۳۶۵

ویراستار: سارا میرعلوی

طراح و صفحه آرا: علی محمدزاده مقدم

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۵۳-۱۳-۱

کتابخانه ملی: ۵۷۵۳۶۸۱

دیویی: ۳۴۵/۰۴۵۵

انتشارات: آوای شرق، بیروان، ۱۳۹۸

چاپ: اول

تیراژ: ۳۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۷۰۰۰ تومان

۰۹۱۵۷۱۶۹۹۴۶

فهرست

مقدمه.....	۹
فصل اول	
مفهوم لغوی و اصطلاحی جهل.....	۱۴
مفهوم لغوی و اصطلاحی اشتباه.....	۱۵
مفهوم مسئولیت کیفری.....	۱۶
تقسیم بندی انواع جهل و اشتباه.....	۱۸
مسئولیت کیفری.....	۲۰
جایگاه علم و آگاهی.....	۲۱
ادله عقل.....	۳۴
مقایسه اشتباه و جهل.....	۳۸
فصل دوم	
علل رافع مسئولیت کیفری.....	۴۳
علل درونی رافع مسئولیت کیفری.....	۴۵
اضطرار.....	۴۵
کودکی.....	۴۷
جنون.....	۴۷
اشتباه.....	۴۸
اجبار.....	۴۹
تفاوت بین عوامل رافع مسئولیت کیفری.....	۴۹
تفاوت عمل مواجهه از عوامل رافع مسئولیت کیفری.....	۵۰
فصل سوم	
جهل به حکم.....	۵۵

۵۶	قاعده وجوب تعلم احکام شرعی و قوانین
۵۷	قاعده اشتراک حاکم اسلامی میان عالمان و جاهلان
۵۹	حکم اختصاصی جهل به احکام در حقوق جزای اسلام
۶۷	اشتباه حکم ناشی از تفسیر نادرست قانون
۶۸	اشتباه حکمی ناشی از تصور و توهم حلی اباحه
۷۴	تاثیر اشتباه حکمی بر مسئولیت کیفری در حقوق موضوعه
۷۴	قاعده جهل به قانون عذر نیست
۸۳	جرایم مستوجب حد
۸۵	جرایم مستوجب قصاص
۸۶	جرایم مستوجب تعزیر
۹۶	قتل و انواع آن
۱۰۲	ضرب و جرح عمدی
۱۰۳	اشتباه موضوعی در قصاص
۱۱۱	اشتباه در شخص مجنی علیه
۱۱۲	اشتباه در شخص با وجود قصد مجرمانه
۱۱۳	اشتباه در شخص بدون وجود قصد مجرمانه
۱۱۴	اشتباه در ضرب و جرح و قطع عمدی
۱۱۶	اشخاص مهدورالدم و اشتباه در هر یک از مصادیق آن
۱۲۵	اشتباه در قاتل عمدی بودن مقتول
۱۲۶	تاثیر اشتباهی موضوعی بر مسئولیت کیفری در حقوق موضوعه
۱۲۶	جرایم عمدی
۱۲۹	اشتباه در عناصر تشکیل دهنده جرم
۱۳۶	جرایم غیر عمدی
۱۳۹	منابع

هیچ بخشی از حقوق جزای ماهوی به‌طور سنتی بیش از جهل یا اشتباه موضوعی یا حکمی دچار ابهام نبوده است. از یک‌سو، اغلب گفته می‌شود که جهل به قانون عذر نیست و از سوی دیگر، جهل موضوعی را عذر می‌شناسند. هیچ‌یک از این دو برداشت، به‌طور کامل صحیح نیست و بر هردو آن‌ها استثنائات و قیود عدیده‌ای وارد است.

تردید در معنای دقیق اشتباه یا جهل متهم نسبت به واقعیاتی که او را فراگرفته، تا حدودی ناشی از اظهارات مبهم موجود در بعضی آراء دادگاه‌ها، مبنی بر لزوم متعارف بودن اشتباه یا بی‌تأثیری اشتباه در محکومیت متهم است. منشأ دیگر این سردرگمی، استعمال بی‌رویه اصطلاح «جل به قون» است که هم شامل بی‌اطلاعی متهم از قانون و هم برداشت غلط او از اثر قانونی بعضی مضع‌های جنبی است و چنین اشتباهی منجر به درک نادرست شخص از معنای کامل رفتار می‌شود (مانند مورد «دو همسری که متهم اشتبهاً بر این باور بوده که طلاق قبلی او صحیح است»). موارد دوگانه مذکور مستلزم تحلیل‌های کاملاً متفاوت و غالباً نتایج مختلف است.

واقعیت این است که قاعده اساسی، فوق‌العاده سالم است: جهل یا اشتباه موضوعی یا حکمی هرگاه عنصر معنوی لازم برای تحقق جرم انسانی، را رد کند دفاع محسوب می‌شود. همواره، موضوع مسئولیت جاهل، مورد بحث فقها و حقوقدانان بوده و می‌باشد. این که محدوده مسئولیت فرد جاهل به حکم، در نظام حقوقی و فقهی ایران، چیست، است، مسئله‌ی بسیار مهم و تأثیرگذاری، در روابط میان اشخاص تلقی می‌شود. فقها و حقوقدانان، نظرات متفاوتی، در مورد محدوده مسئولیت شخص جاهل دارند. اما یکی از اصول مسلم و جاافتاده در نظام قضایی این است که جهل به قانون رافع مسئولیت کیفری نمی‌باشد. مصوبات مجلس شورای اسلامی پس از گذشت مواعد قانونی در حق همه کسانی که در قلمرو و حاکمیت زمینی، هوایی، و دریایی جمهوری اسلامی ایران هستند اعم از اینکه تبعه ایران باشند یا مقیم و یا خارجیانی که وارد خاک ایران می‌شوند و اعم از اینکه عالم باشند یا جاهل آگاهی به قانون داشته باشند یا نه

قابل اجرا است. اما هیچ قاعده عامی نیست که استثنا نداشته باشد. جهل به قانون هم در برخی موارد استثنایی پذیرفته شده است.

ماده ۲ قانون مدنی به این نکته اشاره دارد که قوانین ۱۵ روز پس از انتشار در سراسر کشور لازم‌الاجرا است مگر آنکه در خود قانون ترتیب خاصی برای موقع اجرا مقرر شده باشد. همچنین در ماده ۳ همین قانون آمده که انتشار قوانین باید در روزنامه رسمی به عمل آید. در همین زمینه همچنین ماده ۳ قانون مجازات اسلامی که مصوب سال ۱۳۷۰ است مقرر می‌دارد که قوانین جزای دربارۀ همه کسانی که در قلمرو و حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران متکب جرم شوند اعمال می‌شود مگر اینکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد. بر این اساس فرض بر این است که تمامی افراد ساکن در قلمرو حاکمیت ایران از مصوبات مجلس شورای اسلامی حداکثر تا ۱۵ روز بعد از انتشار آن در روزنامه رسمی مطلع هستند و این مصوبات در سراسر کشور متبع و لازم‌الاجرا است و هیچ عذر و بهانه‌ای برای ادعای جهل به قانون پذیرفته نمی‌شود. در این کتاب قصد داریم به بررسی آثار جهل و اشتباه بر مسئولیت کیفری در فقه امامیه و حقوق ایران بپردازیم.